

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1962

Tidig vår på Skansen.

An early spring view from the open-air museum

Skansen in Stockholm.

Foto Refot, Stockholm.

Redaktion:

GÖSTA BERG · SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

*Omslagets färgbild visar Linnés Hammarby
med trädgården i sitt flor.*

*On the cover Carl von Linné's homestead Hammarby
with the garden in blossom.*

Foto Åke Grundström, Stockholm.

Se Olof H. Sellings uppsats Arkiatern på Hammarby i denna årsbok.

*Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1962
Klichéerna från Grohmann & Eichelberg AB, Stockholm*

VERA CEDERGRENS TEXTILSAMLING

av *Elisabet Stavenow*

Nordiska museet har haft glädjen mottaga en stor och värdefull gåva, bestående av en samling på mer än hundratalet textilier från 1600-, 1700- och 1800-talen. Givarinna är fröken Vera Cedergren, som hopbragt och vårdat samlingen. Tidpunkten för överlämnandet har i någon mån bestämts av en yttre faktor, nämligen Stockholms tunnelbanas framdragande, vilket medfört att fröken Cedergren och hennes syster Naja Cedergren tvingats flytta från sitt gamla hus Riddargatan 1 och därvid funnit det lämpligt att överlämna samlingen till museet.

Samlingen har kommit till under en lång följd av år, till större delen genom inköp. Ett antal spetsar, näsdukar och en dopklänning, som är en samtidig gåva av fröken Naja Cedergren, är arv från släkten Mörner. Några av föremålen har använts som pryd-nadsföremål i hemmet, men de flesta har anskaffats för sam-landets egen skull och förvarats undanlagda. Flera av föremålen har tidigare lånats in till museet för katalogisering och fotografering.

Det är alltså endast de ärvda föremålen som är försedda med uppgifter om tidigare ägare och ursprung. De flesta av textilierna har därför måst attribueras till tid och i några fall till ursprungs-ort. Detta har emellertid inte ställt sig särdeles svårt, då det rör sig om saker med så hög konstnärlig och teknisk kvalitet, att stilprägelns är särskilt tydlig.

Vad omfattar då samlingen? Där finns dräkter och dräktdelar, täcken, siden och brokader, vitbroderier och spetsar. Bland dräkt-delarna finner vi inte mindre än fem vadderade sidenkjolar, s. k. stubbar, och två broderade kjolar av siden utan vaddering, alla från 1700-talets förra del. Där finns täcken med applikations-broderier från 1700-talets början och täcken av atlas med mönster i sticksöm från 1800-talets förra del. Där finns vidare siden-brokader från 1600-, 1700- och 1800-talen, bl. a. ett vitt siden med invävt guld och silver, som tillhört drottning Desideria.

Spetsarna är med avsikt samlade för att representera olika tekniker och länder alltifrån 1600-talet. Venetianska sydda spetsar, s. k. punto relieveo, och knypplade flamländska är goda företrädare för 1600-talets spetskonst. Från 1700-talet finns malines-spetsar med rokokomönster och blonder som prytt ärmlinningarna på en rokokoklänning. Typiska för empiren är några sydda alençonspetsar, och från 1800-talets mitt och senare del finns sydda brysselspetsar och knypplade vadstenaspetsar. Spetssamlingen var väl känd av fröken Elisabeth Thorman, och flera av spetsarna var utställda på den av henne ordnade spetsutställningen i Nationalmuseum 1942. Vitbroderiets stora tid, 1850—60-talen, har blivit väl representerad. Där finns de läckraste kragar med klumpsömsbroderi på vit linong, lösärmar och t. o. m. en liten damväst av den skiraste vita bomull.

I det följande kan tyvärr endast ett mindre antal föremål få en utförligare presentation.

Till de verkliga praktstyckena hör några täcken från tidigt 1700-tal. Ett av dem har en bred kant av gult råsidan runt en spegel av rosa sidendamast. Broderiet är placerat som en bård med rika buketter i hörnen och ett ymnighetshorn med blommor i spegelns mitt. Det är utfört som applikation av olikfärgade sidenbitar, som ger en mängd prov på olika vävnadstekniker och mönstringar. Konturerna är sydda med plattsöm, i övrigt är broderiet utfört i botten-, knut- och stjälsöm. Ett samtida täcke har en bård av brunrosa råsidan och spegel av blått småmönstrat kinesiskt siden. Spegeln är stickad i ett tätt rutmönster och bården helt broderad med blommor och ornament i vitt lingarn. Det vita garnet bildar konturer och bottenmönster som står vackert mot den brunrosa botten.

Andra täcken har ursprungligen varit stubbar. Genom att kjolarna var vadderade och bestod av raka fram- och bakstycken låg det nära till hands att göra om dem till täcken, då de blivit omoderna. Man tog bort linningen och sydde ihop överkanterna, så att de broderade bårderna kom utmed två sidor. De allra flesta stubbar som finns kvar har blivit bevarade omsydda på detta vis till täcken.

Därför är det desto märkligare att finna en stubb i samlingen

Engageant av tunt bomullstyg med ytfyllande broderi med förstygn och genombrutna bottnar i hopdragssöm. 1700-talets mitt.

T. v. Stubb av grön sidenatlas med sticksömsbroderi och bred broderad bård i gult silke samt därunder detalj av bården på samma stubb. 1700-talets förra del.

som är fullständigt orörd och som har originallinning och ficka i behåll. Till och med hake, hyska och knytband är de ursprungliga. Dessutom är den av ett utomordentligt vackert grönt atlasiden, som trots sina mer än 200 år inte har en bristning. På det gröna sidenet är en kraftig bård broderad med gult silke. Mönstret är klart tecknat med frukter och ornament, medan kjolen i övrigt har ett intrikat mönster av palmetter och blad, utfört i sticksöm.

Till den tunga sidenstubben bildar en liten vit empireklänning en sannskyldig kontrast. Den är av skir vit florsvävnad av bomull och helt utan broderier. Den har fotsid kjol och lång ärm och är sydd för en halvvuxen flicka. Klänningen är så liten att man skulle kunna hålla den hopvikt mellan handflatorna, och den väger precis 50 gr. Modellen är den för det tidiga 1800-talet vanliga med ett kort liv, som slutar strax under bysten, en vid ringning och en tämligen snäv kjol som rynkas lätt mitt bak. Klänningens enkelhet gör den särskilt begärlig, ty fast man vet att sådana klänningar varit vanliga är de numera försvunna. Nordiska museet har tidigare ingen florsklänning utan broderad dekor. En sådan klänning utgör en exponent för det egendomliga "nakenmodet" som rådde några av 1800-talets första år. Kvinnorna gick då i så tunna kläder att deras kroppar avtecknade sig genom tyget, ett mod som naturligtvis var inspirerat av kvinnoframställningar i den grekisk-klassiska konsten. I Frankrike lär man ha använt långa rosa triksånderkläder för att se alldeles naken ut under klänningen. Vanligare var givetvis en underkjol av tunt siden. För våra begrepp för sig klänningstyget dåligt. Vid varje rörelse häftar det fast i sig självt, men det är tydligt att den effekten var önskad, eftersom den framhävde kroppens alla rörelser.

Bland dräktdelarna bör slutligen nämnas ett par engageanter för en rokokoklänning. De är sydda av vardera tre volanger tunt bomullstyg, bredare mot ärmens utsida än mot dess insida. Volangernas kanter är genombrutna av vitbroderier i olika slags bottensöm. Sådana engageanter är ytterligt sällsynta; dessa är alldeles hela och orörda, vilket gör dem till en raritet.

Flickklänning av vit bomull. Omkring 1810. Klänningen väger 50 g.

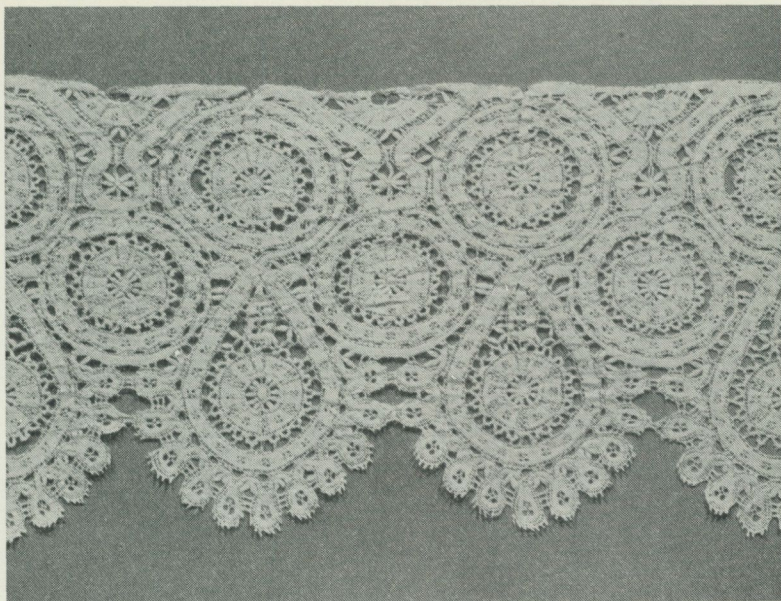

Märkligast bland spetsarna är en 13 cm bred knypplad spets av renässanstyp. Elisabeth Thorman har attribuerat den till Flandern och daterat den till 1600-talets förra del. Mönstret är fast uppbyggt kring cirklar, som i de djupa flikarna tar formen av droppar. Mönstertypen går tillbaka till de italienska sydda reticellaspetsarna från 1500-talets mitt. I början av 1600-talet överfördes typen till knyppling och omhuldades speciellt i Genua. Därifrån spreds mönstertypen till Flandern, där den till att börja med utfördes i en fast uppbyggd form och tät knyppling. Omkring 1630 frångick man reticellatyperna för en friare mönsterbildning. Vår spets bör vara gjord någon gång före 1630.

Bland sidenbrokaderna finns stora stycken, hopsydda av flera våder, av sådana sidentyper som tidigare är sparsamt representerade i museets samlingar. Det gäller en mörkt gråblå sidenbrokad från tiden omkring 1700, troligen vävd i Frankrike. Den har ett småbladigt bottenmönster i damast, som stundom har samband med, stundom är fristående från de med guld- och silvertråd broscherade blommorna, som sprider sig över ytan.

En annan sidenbrokad hör till den grupp vävnader från 1700-talets början som på grund av sin egendomliga mönstervärld brukar gå under benämningen "bizarra siden". Sidenet har två mönsterfigurer av mycket olika karaktär. Den ena och mest iögonfallande består av en svampliknande växt med dubbla hattar och med en cirkelrund avslutning. Växten bör antas ha väldiga proportioner, ty omedelbart bredvid den står, vuxen ur samma mark, en palm, mindre än hälften så stor som svampen. Den andra mönsterfiguren är en ordinär blombukett, där tulpan och nejlika ingår. Buketten skulle inte kännas främmande, om inte bottenmönstret i damast bildade egendomliga former, som stiger fram mellan bladen och sjunker ner ur dem som tunga frukter. Botten-tyget är ljusbrun sidendamast, och de broscherade mönstren är av silke i rött, gult, grönt samt guldtråd.

Det finns ett stort antal liknande siden, vars mönster kännetecknas av obegripliga och heterogena motiv. Där ingår stundom arkitekturfragment eller delar av ornament, stiliserade lotusblad, delar av djur eller exotiska blommor och frukter. Motiven är utförda med detaljskärpa och i ett naturalistiskt maner som får

Knypplad spets av genuesisk typ, troligen utförd i Flandern. 1600-talets början.

dem att verka surrealistiska. Inom denna grupp siden är det stor skillnad på kvaliteten både i fråga om mönstrens teckning och vävnadens tekniska utförande.

Mönstervärlden förefaller exotisk, och Vilhelm Slomann har ansett hela gruppen av vävnader som en import från Indien. Två engelska forskare, John Irwin och Peter Thornton, har emellertid visat, att dessa siden är tillverkade i Europa, och Agnes Geijer har ytterligare underbyggt denna uppfattning. John Irwin har dragit fram en mängd förlagor till sådana siden utförda vid väverierna i Spitalfield i London. De är signerade James Leman och daterade mellan 1706 och 1716. På en av dessa ritningar är enligt Thornton antecknat "taget efter fransk broscherad damast" (1707), vilket tydligt visar att sådana vävnader tillverkats i både England och Frankrike. De mest outrerade mönstren finns dock i

Italien, dels bevarade som siden dels avbildade i porträttmåleri. Både Thornton och Agnes Geijer nämner Venedig som en trolig ort för deras tillverkning — en ort där kontakterna mellan öst och väst var som intensivast och där det fanns ett stort behov av lyx och nyheter.

Man har spekulerat över varifrån denna bisarra mönstervärld är hämtad. Många av figurerna har stor likhet med ostindiska växter. Moluckernas växtvärld avbildades under slutet av 1600-talet av den tysk-holländske naturforskaren Georg Eberhard Rumpf (Rumphius) i ett stort verk som utkom i tryck 1741—55. Originalen hade legat färdiga redan före 1690 och under en lång tid förvarats i Amsterdam. Det är Agnes Geijer som dragit fram dessa fakta och ställt hypotesen att detta herbarium kan ha varit inspirationskällan.

De äldsta kända sidenvävnaderna av denna typ finns märkligt nog i Sverige. Agnes Geijer pekar på en mässhake i Tådene kyrka i Västergötland, anskaffad 1699, och på en annan som inventarieförts 1704 i Kårsta kyrka i Uppland, men vars siden bör vara äldre, då det förefaller att tidigare ha använts på ett annat sätt. Vårt här avbildade siden har daterats till åren 1705—08 av Peter Thornton. Det kan vara utfört antingen i Frankrike, Italien, England eller Holland. Det har hittills varit okänt för forskningen.

Mycket annat ryms i den cedergrenska samlingen av intresse att belysa i annat sammanhang. Materialet och teknikens variation hos föremålen ger en god provkarta på tre århundradens textila konst. Föremålen är alla sällsynt väl bevarade. Deras goda tillstånd och genomgående höga kvalitet, såväl konstnärligt som materialmässigt, gör det till en stor glädje för museet att infoga dem i samlingarna och göra dem tillgängliga för en intresserad allmänhet.

Källor:

Thorman, E., Äkta spetsar. En kortfattad handbok. Sthlm 1942.

Dens., Spetsar. Nationalmusei utställningskatalog nr 78. Sthlm 1942.

Slomann, V., Bizarre Designs in Silks. Khvn 1953.

Irwin, J., Bizarre Designs in Silks. Recension i The Burlington Magazine, vol.

XCVII, May 1955, s. 153 f.

Sidenbrokad med "bisarrt" mönster, europeisk tillverkning. 1700-talets början.

Slomann, V., Letter. The Burlington Magazine, vol. XCVII, Oct. 1955, s. 324 f.
Thornton, P., The "Bizarre" Silks. The Burlington Magazine, vol. C, Aug. 1958, s. 265 ff.

Dens., Die Gewänder aus der Gruft der Landgrafen von Hessen-Kassel. II. Die Seiden und ihre Herkunft. Waffen- und Kostümkunde, Bd 2, 1960, s. 71 ff.

Geijer, A., Über die "bizarren" Stoffe. Festschrift für Erich Meyer. Hamburg 1959.

Summary

Vera Cedergren's Textile Collection

This year's most valuable donation of textiles contains more than a hundred high-class costumes or parts of costumes, materials and lace work from the 17th, 18th and 19th centuries. This private collection has since long been well-known to the Museum. It was created by a lady very fond of antiquities and with an extraordinary taste for quality. The author presents some particularly noteworthy and well preserved specimens of the collection, e. g. a quilted silk skirt from the beginning of the 18th century (fig. p. 12) — there are seven such skirts in the collection — a pair of under-sleeves for a rococo costume (fig. p. 13), a broad bobbin-made lace from the Flanders (fig. p. 14), from the first quarter of the 17th century, the pattern of which goes back to the Italian sewn reticella laces, and a silk brocade of the type "bizarre silks", the origin of which has been discussed so much during the last decade (fig. p. 16).